

ВИДИ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ДО ВПЛИВУ СУБ'ЄКТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

© 2014 ПОГОРЕЛОВ Ю. С., РУДНИЧЕНКО Є. М.

УДК 338.24

Погорелов Ю. С., Рудніченко Є. М. Види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання

У статті запропоновано авторський підхід щодо видів адаптації системи економічної безпеки підприємства до негативного впливу суб'єктів митного регулювання. Визначено склад таких суб'єктів і виокремлено суб'єкти митного регулювання, що формують фундаментальні основи розвитку митної сфери, та суб'єкти «дієвого» впливу, які безпосередньо взаємодіють із підприємницькими структурами і реалізують на практиці митне регулювання їх діяльності. Щодо безпосередньої адаптації системи економічної безпеки підприємства, у статті пропонується виокремити її види за поставленою ціллю, змістом змін у системі економічної безпеки, мірою її керованості та характером накопичуваних змін. Окрім того, запропоновано перелік каталізаторів та інгібіторів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання. Також виокремлено параметри адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання, наведено їх градацію.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, види адаптації, суб'єкти митного регулювання, параметри адаптації

Табл.: 3. **Бібл.:** 10.

Погорелов Юрій Сергійович – доктор економічних наук, доцент, професор, кафедра менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (кв. Молодіжний, 20а, Луганськ, 91034, Україна)

Email: yspogorelov@yandex.ru

Рудніченко Євгеній Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра менеджменту, Хмельницький національний університет (вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016, Україна)

Email: boretsmagistr@rambler.ru

УДК 338.24

UDC 338.24

Погорелов Ю. С., Рудніченко Є. М. Види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання

В статье предложен авторский подход к определению видов адаптации системы экономической безопасности предприятия к негативному влиянию субъектов таможенного регулирования. Определен состав таких субъектов и отдельно – субъектов регулирования, формирующих фундаментальные основы таможенной сферы и субъектов «действенного» влияния, которые непосредственно взаимодействуют с предпринимательскими структурами и реализуют на практике таможенное регулирование их деятельности. Относительно непосредственной адаптации системы экономической безопасности предприятия, в статье предлагается выделить отдельные ее виды согласно поставленной цели, содержанию изменений в системе экономической безопасности, степени ее управляемости и характеру накапливаемых изменений. Кроме того, предложен перечень катализаторов и ингибиторов адаптации системы экономической безопасности предприятия к воздействию субъектов таможенного регулирования. Также выделены параметры адаптации системы экономической безопасности предприятия к воздействию субъектов таможенного регулирования и приведены их градации.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, виды адаптации, субъекты таможенного регулирования, параметры адаптации

Табл.: 3. **Библ.:** 10.

Погорелов Юрій Сергеевич – доктор економічних наук, доцент, професор, кафедра менеджменту в зовнішньоекономічній діяльності, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (кв. Молодежний, 20а, Луганськ, 91034, Україна)

Email: yspogorelov@yandex.ru

Рудніченко Євгеній Миколаєвич – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра менеджменту, Хмельницький національний університет (вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016, Україна)

Email: boretsmagistr@rambler.ru

Pohorelov Yu. S., Rudnichenko Ye. M. Types of adaptation of the system of enterprise economic security to the impact of subjects of tax regulation

The article offers the authors' approach to identification of types of adaptation of the system of enterprise economic security to negative influence of subjects of tax regulation. It determines composition of these subjects and, separately, regulation subjects that form fundamental grounds of the tax sphere and subjects of effective influence, which directly interact with entrepreneurial structures and realise tax regulation of their activity in practice. As regards direct adaptation of the system of enterprise economic security, the article offers to mark out its individual types with respect to the set goal, essence of changes in the system of economic security, degree of its manageability and nature of accumulated changes. Moreover, the article offers a list of catalysts and inhibitors of adaptation of the system of enterprise economic security to impact of subjects of tax regulation. It also marks out adaptation parameters of the system of enterprise economic security to the impact of subjects of tax regulation and provides their gradations.

Key words: enterprise economic security, adaptation types, subjects of tax regulation, adaptation parameters

Tabl.: 3. **Bibl.:** 10.

Pohorelov Yuri S. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Professor, Department of Management of foreign economic activity, East-Ukrainian National University named after V. Dah (91034, Ukraine)

Email: yspogorelov@yandex.ru

Rudnichenko Yevhenii M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Management, Khmelnytsky National University (vul. Instytutska, 11, Khmelnytsky, 29016, Ukraine)

Email: boretsmagistr@rambler.ru

Вступ. Система економічної безпеки підприємства априорі повинна забезпечувати мінімізацію ризиків і загроз незалежно від природи їх виникнення. Однак у багатьох наукових працях [1 – 3] підкреслюють більш вагомий вплив саме зовнішнього середовища та його суб'єктів, причому такий вплив переважно характеризують як негативний. Не виключенням є і суб'єкти митного регулювання, що, з одного боку, формують систему захисту національних інтересів і економічної безпеки держави, а з іншого – здійснюють суттєвий фінансовий вплив на підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Враховуючи те, що підприємства не можуть суттєво впливати на діяльність суб'єктів митного регулювання, у переважній більшості випадків їм залишається лише адаптуватися до такого впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи інтерес науковців до еволюційного напрямку економічної науки [4 – 6], необхідно відзначити недостатню увагу вітчизняних фахівців до зазначеного напрямку. Особливо це стосується митної сфери і проблематики формування дієвої системи економічної безпеки підприємства, яка досліджується у працях Бережнюка І., Козаченко Г., Мартинюка В., Пашка В. [1; 7 – 9] та інших. Тому питання адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання є актуальними і потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Постановка завдання. Основним завданням дослідження є визначення видів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стосовно суб'єктів митного регулювання, слід зазначити, що включення до складу таких суб'єктів Президента, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради, тобто державних органів, що займаються регулюванням зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, є правомірним, оскільки саме вони займаються адміністративними функціями, розробкою митної політики та імплементацією норм міжнародного законодавства у вітчизняну практику, а з іншого – суб'єкти господарювання відчують безпосередній вплив митниць, департаменту митної справи, департаменту податкового та митного аудиту, спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень (колишнє центральне митне управління лабораторних досліджень) Міністерства доходів і зборів України, а з більшістю органів законодавчої та виконавчої влади взагалі не контактують.

Тому, враховуючи сучасні тенденції розвитку митної сфери, необхідно виділяти суб'єктів митного регулювання, що формують фундаментальні основи її розвитку (Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів України, Мінекономрозвитку), та суб'єктів «дієвого» впливу, які безпосередньо взаємодіють з підприємницькими структурами і реалізують на практиці митне регулювання їх діяльності (митниці, департамент митної справи, департамент податкового та митного аудиту, спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень Міністерства доходів і зборів України).

Тому саме вплив останніх на систему економічної безпеки підприємства і представляє безпосередній інтерес для ґрунтовних досліджень з позиції ефективної взаємодії і є передумовою основних адаптаційних процесів. Для деталь-

ного висвітлення проблематики дослідження, доцільно розглянути можливі типи адаптації системи економічної безпеки підприємства (яка є основою для адаптації підприємства в цілому) до впливу суб'єктів митного регулювання.

Таке питання не представляється зайвим або штучно специфікованим, зважаючи на той факт, що адаптація може розглядатися на різних рівнях системи (наприклад, у разі явища адаптації у біології вона розглядається на рівні окремої клітини, органу або організму в цілому; у організаційній екології адаптація як частковий прояв мутації розглядається як на рівні окремого елемента популяції, так і на рівні популяції або екологічної ніші в цілому). Ситуацію ускладнює й те, що саме поняття адаптації можна розглядати тріально – як властивість системи щодо пристосування, як процес пристосування адаптивної системи або як метод дії щодо пристосування.

Стосовно адаптації системи економічної безпеки підприємства пропонується виділити окремі її види за поставленою ціллю, змістом змін у системі економічної безпеки, мірою її керованості та характером накопичуваних змін. Такі види подано у табл. 1.

Таблиця 1

Види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання

Критерій класифікації	Види адаптації
Мета	Розвиваюча, компенсаторна та антикризова
Сила адаптації	Акомодаційна, морфологічна
Зміст змін	Змістова, функціональна, комунікаційна (етологічна), структурна, онтогенетична
Міра керованості	Детермінована, стохастична, квазіхаотична, некерована
Характер накопичуваних змін	Зворотна, біфуркаційна

Представляється доцільним стисло надати характеристику запропонованим видам адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання. Основою виділення саме таких видів стало поєднання методологічної експансії з біології (явище адаптації є дуже добре вивченим у біології), використовуваного біоорганізаційного підходу до пояснення взаємодії суб'єктів митного регулювання та суб'єктів господарювання, та природи підприємства, частиною якого є система економічної безпеки.

Характеризуючи запропоновані види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання, слід сказати таке. По-перше, часто адаптація постає вимушеною реакцією підприємства, але все одно вона може мати різну мету. За критерієм мети, яка ставиться у конкретних умовах змін у зовнішньому середовищі, адаптація може бути спрямована на компенсацію негативних наслідків таких змін (компенсаторна), або спрямована на якнайшвидше подолання кризи, яка викликана змінами у зовнішньому середовищі. Різниця в тому, що у першому випадку метою адаптації є компенсація негатив-

них наслідків й виведення системи економічної безпеки (а, згодом, й підприємства) на стан, який був до змін у зовнішньому середовищі. З точки зору наслідків функціонування підприємства як системи, така адаптація є гомеостатичною – оскільки спрямована на відновлення «рівноваги», яка спостерігалася до негативних змін. Антикризова ж адаптація припускає можливість певних негативних наслідків, навіть збитків, але призначена для якнайшвидшого виведення системи з кризи. У нечастих випадках може спостерігатися розвиваюча адаптація системи економічної безпеки – коли негативні зміни з боку суб'єктів митного регулювання постають рушійною силою розвитку такої системи й виведення її на якісно новий рівень функціонування (це постає парадоксальним, але повністю корелює із відомою теорією «виклик-відповідь», яку первісно А. Тойнбі запропонував й обґрунтував стосовно цивілізаційного підходу в історії, але згодом така теорія отримала розповсюдження в різних галузях знань – від етології й біології до кібернетики).

За силою адаптація системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання може бути акомодативною та морфологічною. Акомодативна адаптація проявляє себе у поведінковому пристосуванні системи економічної безпеки підприємства без істотних змін її структури, змісту, елементів тощо. Фактично, акомодативна адаптація стосується функціонування системи, але стосовно її внутрішнього змісту не порушує його гомеостаз. На відміну від неї морфологічна адаптація передбачає зміну самого змісту системи економічної безпеки – зміну кількості елементів, їхнього змісту або складу, порядку взаємодії між елементами тощо. Зрозуміло, що акомодативна адаптація є більш простою й може бути проведена на основі ефекту організаційного навчання, у більш стислий термін без значних зусиль та витрат. Водночас, її можливості у разі істотних змін впливу зовнішнього середовища є доволі обмеженими, й існує певний критичний вплив, за умов якого дієюю буде тільки морфологічна адаптація. При цьому слід додати, що акомодативна адаптація є більш простою, швидкою та дешевою, але менш результативною та дієвою за умов певного критичного впливу; морфологічна адаптація, навпаки, є більш дорогою, тривалою, складною, але більш результативною та дієвою.

У разі морфологічної адаптації важливим критерієм адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єкту митного регулювання постає зміст очікуваних змін. Відповідно до такого критерію запропоновано виділяти змістову адаптацію (зміна безпосередньо змісту системи, зміна кількості та складу елементів, додавання нових елементів), функціональну адаптацію (зміна функціонування елементів без зміни їхнього складу чи змісту), комунікаційну або етологічну адаптацію (зміна поведінки системи як підсистеми підприємства або як агента системи підприємства у відносинах із зовнішнім середовищем), структурну адаптацію (зміна взаємозв'язків між окремими елементами, їхнє комбінування) та онтогенетичну адаптацію (прискорення або уповільнення будь-яких інших змін у системі).

Наведені вище підвиди адаптації потребують дещо більш розширеного трактування, оскільки їх особливості полягає саме у специфіці взаємодії підприємства та суб'єктів митного регулювання, що потребує відповідної реакції системи економічної безпеки підприємства. Так змістова адап-

тація буде ґрунтуватися на певних нововведеннях у митній сфері (наприклад, електронні перевірки), що може викликати необхідність створення окремого елемента системи економічної безпеки підприємства, який буде відповідати за даний напрям, або розширення повноважень і сфери відповідальності існуючої ланки (функціональна адаптація). Отримання статусу уповноваженого економічного оператора може (повинно) призвести до зміни комунікаційної складової взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища і відповідної рекомбінації зв'язків всередині системи економічної безпеки підприємства. Обов'язковість або навпаки ліберальність змін у митній сфері буде безпосередньо впливати на онтогенетичну адаптацію підприємства, обумовлюючи швидкість і необхідність змін.

Важливим критерієм стосовно адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання постає міра керованості такої адаптації. Причому, на нашу думку, вона може бути детермінованою (тобто відбуватися відповідно до певних протоколів, положень та програм), стохастичною (залежати від випадкових явищ і подій з відповідним коригуванням системи), квазіхаотичною (виникають різнонаправлені імпульси управлінського впливу, що у більшості випадків не узгоджені між собою) та некерованою (без відповідного управлінського впливу). Визначальна роль у цьому процесі буде відводитися дієвості системи економічної безпеки підприємства та узгодженості із загальною стратегією розвитку підприємства.

Нарешті, за характером накопичуваних змін у системі економічної безпеки можна виділити зворотний та біфуркаційний види адаптації. Тобто при накопиченні низки суттєвих змін можлива зворотна адаптація з «відкатом» системи у більш стабільний стан попереднього етапу або, навпаки, система перейде у новий більш високий рівень впорядкованості.

Розглядаючи питання адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання, не можна оминати увагою важливе питання подразників та обмежувачів такої адаптації. Подразники адаптації – це фактори зовнішнього середовища підприємства, які певним чином впливають на параметри адаптації, її зміст, швидкість, спрощують або ускладнюють її. У складі таких подразників, принаймні, можна виділити каталізatori та інгібітори. Каталізatori адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання – це фактори, які таку адаптацію прискорюють, спрощують тощо. Інгібітори, навпаки, – фактори, які таку адаптацію гальмують тощо. Використовуваний термінологічний апарат фактично є запозиченим із використанням методу міждисциплінарної експансії з хімії, втім, він вже знайшов своє використання в економіці, наприклад [10, с. 200 – 210]. Обмежувачі адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єкту митного регулювання – параметри внутрішнього або зовнішнього середовища підприємства, які за певного рівня створюють об'єктивні перешкоди подальшому проведеному адаптації.

Каталізатором адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання є в першу чергу економічна доцільність, що проявляється в економії трансакційних витрат та отриманні преференцій у митній сфері порівняно з іншими підприємствами. Якщо

ж охарактеризувати каталізатори більш детально, то до їх складу необхідно віднести:

- посилення тиску та загроз для підприємства з боку суб'єктів митного регулювання, що в сучасних реаліях вимагає пошуку компромісних рішень, а не відкритої і явної боротьби;
- стратегічні рішення керівництва спрямовані на впровадження адаптаційних процесів;
- безпосередню зацікавленість працівників в адаптаційних змінах;
- спрощення митних процедур;
- мінімізацію негативного впливу суб'єктів зовнішнього середовища;
- виділення певного обсягу ресурсів для адаптації підприємства і зміни організаційних процесів;
- ефективність функціонування існуючої системи економічної безпеки підприємства та узгодженість її елементів.

Одним з основних каталізаторів адаптації підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання є посилення їх тиску, що вимагає від підприємства адекватної реакції, яка може проявлятися у різних формах. Це може бути знаходження компромісних рішень, удосконалення системи економічної безпеки, подальша тінізація діяльності, коригування загальної стратегії розвитку підприємства. Причому конструктивним, на нашу думку, буде узгодження і збалансування інтересів сторін з відповідними корективами стратегії розвитку підприємства, стимулюванням працівників та налагодженням дієвого функціонування системи економічної безпеки.

До складу інгібіторів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання доцільно віднести:

- недосконалість нормативної бази;
- відсутність організаційно-правових механізмів легітимізації адаптаційних змін;
- недостатню зацікавленість вищого керівництва та нерозуміння необхідності адаптації, натомість зміщення пріоритетів у сторону тінізації діяльності підприємства;
- внутрішньосистемний опір адаптаційним змінам;
- опортуністична поведінка агентів державних інститутів;
- недостатність ресурсів;
- розбалансованість елементів системи економічної безпеки підприємства.

Наведені інгібітори передбачають уповільнення процесів адаптації, оскільки зовсім зупинити такі процеси при орієнтації системи економічної безпеки на адаптацію практично неможливо. Адаптація може відбуватися з повною або частковою легітимізацією даного процесу. Тобто при наявності досконалої нормативної бази взаємодії підприємства і суб'єктів митного регулювання всі адаптаційні процеси доцільно формалізувати у відповідні нормативи на рівні підприємства, що дозволить працівникам системи економічної безпеки підприємства чітко дотримуватись відповідних положень, інструкцій та рекомендацій. Однак така умова є логічною і доцільною при сталості нормативного забезпечення, яке практично не змінюється (наприклад, у країнах Європи). Вітчизняні реалії, на жаль, характеризуються такими явищами як опортуністична поведінка агентів

держави, постійний дефіцит ресурсів та небажання менеджменту реалізувати зміни. Крім того, до інгібіторів можна віднести і недосконалість системи економічної безпеки підприємства.

Зазначимо також, що за наявності як каталізаторів, так і інгібіторів об'єктивно існує низка обмежуючих факторів адаптації. При цьому до складу обмежувачів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання слід віднести:

- нормативні обмеження взаємодії та надання преференцій підприємствам з боку суб'єктів митного регулювання;
- специфіку діяльності підприємства та галузеві особливості;
- наявність негативної історії взаємодії підприємства і суб'єктів митного регулювання;
- формалізацію функціонування системи економічної безпеки підприємства;
- кваліфікацію персоналу та доступність необхідних ресурсів.

Деякі обмежуючі фактори можуть підлягати коригуванню на рівні підприємства, деякі тільки на рівні державного управління, а деякі склалися історично і для свого коригування потребують певного часового лагу (у деяких випадках доволі тривалого).

Розглянуті види адаптації системи економічної безпеки розрізняються за параметрами такої адаптації, але щоб чітко таке розрізнення провести, слід розглянути можливі параметри адаптації системи економічної безпеки й встановити зв'язок між окремими виділеними видами адаптації та її параметрами. Кількість таких параметрів не має бути надто значною, але всі вони у сукупності мають повністю характеризувати адаптацію системи економічної безпеки підприємства до впливу зовнішнього середовища. Рекомендовані параметри адаптації системи економічної безпеки підприємства наведено у табл. 2.

Щодо запропонованого складу параметрів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання слід сказати таке. Використовуючи біологічний підхід, зазначені параметри характеризують імовірність успішної адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання.

Причому кожен з параметрів охоплює широке коло питань, пов'язаних зі специфікою адаптації, її масштабом та нормативним обґрунтуванням, можливістю протистояти негативним тенденціям і явищам, що у комплексі забезпечує стійкість системи економічної безпеки підприємства в нових умовах взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища.

Кожний з виділених параметрів має свої градації. Їхнє уточнення та визначення їхнього змісту постає корисним з позиції максимально повного опису адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єкту митного регулювання для конкретного підприємства з використанням запропонованих параметрів та їхніх градацій. Наприклад, характеризуючи силу адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єкту митного регулювання, можна, безумовно, здійснити спробу її описати за допомогою певних кількісних показників, їхньої динаміки

Параметри адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання

Параметр	Сутність параметру
Сила	Здатність перебороти спротив існуючої системи та традицій взаємодії підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища, а також подолати опортуністичну поведінку агентів держави у процесі реалізації адаптаційних змін
Швидкість	Часовий проміжок, за який відбувається процес адаптації з моменту прийняття стратегічних рішень до цілісної адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання
Повнота	Масштабність та комплексність адаптації системи економічної безпеки підприємства та її окремих елементів
Легітимність	Відповідність адаптаційних процесів існуючому нормативному полю
Керованість	Можливість впливати на перебіг процесу адаптації та напрямки розвитку адаптаційних змін
Стійкість	Здатність адаптованої системи економічної безпеки витримувати стресові навантаження при зміні параметрів внутрішнього та зовнішнього середовища, а також специфіки взаємодії із суб'єктами митного регулювання

тощо, але в такому разі якісний опис такої адаптації із використанням відомих рівнів адаптаційної відповіді постає більш актуальним у контексті поставленого завдання. Те ж саме постає справедливим й стосовно інших виділених параметрів. Градації запропонованих параметрів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання подано у табл. 3.

Таблиця 3

Градації параметрів адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання

Параметр	Градації параметру
Сила	Значна, середня, слабка
Швидкість	Висока, середня, низька
Повнота	Повна, неповна, часткова
Легітимність	Абсолютна, часткова, низька
Керованість	Абсолютна, часткова, низька
Стійкість	Абсолютна, часткова, низька

Кожен з виділених видів адаптації має свою цінність, заслуговує на використання за певних умов й не можна стверджувати, що певний один вид розглянутої адаптації є «гіршим» або «менш цінним» за інший.

Висновки. Отже, враховуючи суттєвий вплив суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства і практичну неможливість оперативного впливати на поведінку таких суб'єктів, актуальною для вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є адаптація до такого впливу. Адаптація може бути спрямована на компенсацію негативних наслідків змін або спрямована на якнайшвидше подолання кризи, яка викликана змінами у зовнішньому середовищі. Охарактеризовані у статті види адаптації системи економічної безпеки розрізняються за параметрами такої адаптації, з відповідним існуванням зв'язку між окремими виділеними видами адаптації та її параметрами. Наведений підхід дозволяє враховувати специфіку взаємодії підприємств і суб'єктів митного регулювання, а також дозволяє обирати оптимальний сценарій адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія: в 3 т. Т. 2 / за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. – 318 с.
2. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища: монографія / Л. Г. Шемаєва. – Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. Ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К.: НІМБ, 2009. – 357 с.
3. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, Т. С. Черняк; Науково-досл. Центр індустр. пробл. розвитку НАН України. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2006. – 240 с.
4. Сопин В. С. Эволюционная теория в экономической науке: проблемы и перспективы / В. С. Сопин // Проблемы современной экономики. – № 3 (31), 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.m-economy.ru/2687
5. Варела Ф. Аутопозз как способ организации живых систем; его характеристика и моделирование / Ф. Варела, У. Матурана, Р. Урибе // Цоколов С. Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма в современной философии и теории познания. – Мюнхен: Phren, 2000. – С. 234–44.
6. Щербина В. В. Популяционно-селекционная модель организационного развития (Часть 1) [Электронный ресурс] / В. В. Щербина // Социология: 4М. – 2008. – № 26. – С. 43–71. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/07/04/1261055582/scherbina.pdf>
7. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
8. Пашко П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія / П. В. Пашко. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 628 с.
9. Мартинюк В. П. Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія: монографія / Мартинюк В. П. – Тернопіль: Астон, 2010. – 256 с.
10. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія / Ю. С. Погорелов. – Харків. – АдВА, 2010. – 352 с.

REFERENCES

- Berezniuk, I. H. *Mytne rehulivannia Ukrainy: natsionalni ta mizhnarodni aspekty* [Customs Regulations in Ukraine: national and international aspects]. Dnipropetrovsk: Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2009.
- Heiets, V. M., Kyzym, M. O., and Klebanova, T. S. *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Simulation of economic security: state, region, enterprise]. Kharkiv: YNZhEK, 2006.
- Martyniuk, V. P. *Mytna systema ta ekonomichna bezpeka derzhavy: teoriia i metodolohiia* [Customs system and the economic security of the state: the theory and methodology]. Ternopil: Aston, 2010.
- Pashko, P. V. *Mytna bezpeka (teoriia, metodolohiia ta praktychni rekomendatsii)* [Customs Security (theory, methodology and practical advice)]. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 2009.
- Pohorelov, Yu. S. *Pryroda, rushiini syly ta sposoby rozvytku pidpriemstva* [Nature, driving forces and means of the enterprise]. Kharkiv: AdvA, 2010.
- Shcherbina, V. V. "Populiationno-seleksionnaia model organizatsionogo rozvitiia" [Population-breeding model of organizational development]. <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/07/04/1261055582/scherbina.pdf>
- Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [The system of economic security: state, region, enterprise]. Luhansk: Virtualna realnist, 2012.
- Sopin, V. S. "Evoliutsionnaia teoriia v ekonomicheskoy nauke: problemy i perspektivy" [Evolutionary theory in economics: problems and prospects]. www.m-economy.ru/2687
- Shemaieva, L. H. *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu iz sub'iektamy zovnishnyoho seredovyscha* [Ensuring economic security based on management's strategic interaction with the subjects of the environment]. Kyiv: NIMB, 2009.
- Varela, F., Maturana, U., and Uribe, R. "Autopoez kak sposob organizatsii zhivykh sistem; ego kharakteristika i modelirovanie" [Autopoiesis as a way of living systems, its characterization and modeling]. In *Diskurs radikalnogo konstruktivizma. Traditsii skeptitsizma v sovremennoy filosofii i teorii poznaniia*, 234-244. Miunkhen: Phren, 2000.